

## O'zbekistonda harbiy orkestrlar tarixi: ildizlar va istiqbollar

Jo'rabek Normaxammadovich Nazarov  
BXU

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada O'zbekistonda harbiy orkestrlarning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va bugungi kundagi holati tahlil qilinadi. Harbiy orkestrlarning tarixiy ildizlari, ularning o'zbek musiqiy merosi bilan uyg'unlashuvi, xalq cholg'ularidan foydalanish an'analari hamda ularning ijtimoiy-ma'naviy hayotdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, mustaqillik yillarida harbiy orkestrlar faoliyatidagi yangilanishlar, milliylikka asoslangan repertuarlarning kengayishi va bu sohada amalga oshirilayotgan islohotlar haqida fikr yuritiladi. Maqolada harbiy musiqa orqali vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish, yosh avlod tarbiyasida uning ahamiyati ham alohida e'tiborga olingan.

**Kalit so'zlar:** harbiy orkestr, o'zbek musiqa merosi, xalq cholg'ulari, vatanparvarlik, milliy identitet, musiqa ta'limi, tarixiy rivojlanish, mustaqillik davri, madaniy meros, musiqiy uyg'unlik

## History of military orchestras in Uzbekistan: roots and prospects

Jurabek Normakhammadovich Nazarov  
BIU

**Abstract:** This article analyzes the formation, stages of development and current state of military orchestras in Uzbekistan. The historical roots of military orchestras, their integration with the Uzbek musical heritage, the traditions of using folk instruments and their role in socio-spiritual life are covered. It also discusses the innovations in the activities of military orchestras during the years of independence, the expansion of repertoires based on nationality and the reforms being implemented in this area. The article also pays special attention to the formation of patriotic feelings through military music, its importance in the upbringing of the younger generation.

**Keywords:** military orchestra, Uzbek musical heritage, folk instruments, patriotism, national identity, music education, historical development, the period of independence, cultural heritage, musical harmony

O'zbekiston hududida harbiy orkestrlar faoliyatining shakllanishi va rivojlanishi uzoq tarixiy ildizlarga ega. Harbiy musiqa, ayniqsa, davlat suvereniteti, milliy g'urur

va vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otishda muhim vositalardan biri hisoblanadi. Harbiy orkestrlar - bu nafaqat musiqiy jamoalar, balki armiyadagi tartib-intizom, ruhiy tayyorgarlik va milliy ruhiyatning ifodasidir.

Mazkur maqolada O'zbekistonda harbiy orkestrlarning paydo bo'lishi, ularning tarixiy bosqichlari, o'zbek milliy musiqasi bilan uyg'unlashuvi, zamonaviy rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada ilk turkiy dirijyorlardan biri sifatida tarixga kirgan shaxs - birinchi turkvo dirijyor haqida ham so'z yuritiladi. Bu shaxs O'zbekiston harbiy musiqa san'ati taraqqiyotida muhim o'rin egallagan.

### 1. Harbiy orkestrlarning dunyo miqyosidagi shakllanishi

Dastlabki harbiy orkestrlar Yevropa va Osiyo davlatlarida harbiy yurishlar, tantanali marosimlar, va jangovar ruhni oshirish maqsadida yaratilgan. Ayniqsa, Napoleon davrida Fransiya harbiy orkestrlar jadal rivojlandi. Ular nafaqat qo'shinlar ruhiyatini ko'tarish, balki jamoatchilik oldida armiyaning kuchini namoyish qilishga xizmat qilgan.

Sharq davlatlarida ham, jumladan, Buyuk Turk imperiyalarida nog'ora, karnay, surnay, buqalar orqali yurish kuylari ijro etilgan. Bu an'analar keyinchalik turkiy xalqlarda, xususan, O'zbekistonda harbiy musiqa shakllanishiga zamin yaratgan.

### 2. O'zbekistonda harbiy orkestrlarning ilk shakllanishi

O'zbekiston hududida harbiy musiqaning ilk namunalarini o'rta asrlarga oid tarixiy manbalarda uchratish mumkin. Amir Temur va Temuriylar davrida harbiy yurishlar vaqtida maxsus kuylar, karnay-surnaylardan foydalanilgan. Bu holat harbiy orkestrga o'xshash tuzilmalarning qadimdan mavjud bo'lganidan darak beradi.

Ammo zamonaviy harbiy orkestrlarning shakllanishi XIX asr oxiri - XX asr boshlariga, xususan, Rossiya imperiyasi va keyinchalik Sovet Ittifoqi davrlariga to'g'ri keladi. O'zbekiston hududida joylashgan harbiy garnizonlar tarkibida rus harbiy orkestrlari tashkil etilib, ularning faoliyatida o'zbek kuylariga qiziqish ortib borgan.

### 3. Sovet davrida O'zbekistonda harbiy orkestrlar faoliyati

1920-yillardan boshlab O'zbekiston SSRda Sovet armiyasi tarkibidagi harbiy orkestrlar faoliyati yo'lga qo'yildi. Harbiy orkestrlar, asosan, siyosiy-targ'ibot maqsadlariga xizmat qilgan bo'lsa-da, milliy musiqaning ayrim elementlari ularning repertuarida aks etgan. O'zbek bastakorlari tomonidan yozilgan ayrim harbiy ruhdagi asarlar bu orkestrlar tomonidan ijro etilgan.

Sovet davrining ikkinchi yarmida, ayniqsa, 1970-1980-yillarda Toshkent, Farg'ona, Samarqand, Termiz kabi shaharlar harbiy qismlarida faoliyat yuritgan orkestrlar o'z repertuariga o'zbek kuylarini ham qo'shgan. Bunda o'zbek milliy cholg'ularidan, masalan, doira, tanbur, nay kabi asboblardan ham ba'zida foydalanilgan.

### 4. Mustaqillik yillarida harbiy orkestrlarning milliylikka qaytishi

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, barcha sohalarda bo'lgani kabi harbiy musiqa yo'nalishida ham tub islohotlar boshlandi. Harbiy orkestrlar tarkibi, ularning repertuarlari, milliylik asosidagi musiqiy namunalarga bo'lgan e'tibor ortdi.

Milliy g'oya va vatanparvarlik tushunchalari asosida yaratilgan harbiy kuylar, marshlar, tantanali musiqa asarlari O'zbekiston Qurolli Kuchlari orkestrlari tomonidan ijro etilib, harbiy tantanalar, davlat bayramlari, xalqaro paradlar va diplomatik marosimlarda keng qo'llanila boshlandi.

Ayniqsa, O'zbekiston Mudofaa vazirligi Markaziy harbiy orkestri bu borada yetakchi jamoalardan biri hisoblanadi. Orkestr repertuariga "Vatan posboni", "O'zbekiston - jonajon yurtim", "Qalqon va yurak" kabi milliy ruhdagi asarlar kiritilgan.

#### 5. Harbiy orkestrlarda o'zbek musiqasining tutgan o'rni

O'zbek musiqa merosi boy va rang-barang bo'lib, maqom san'ati, folklor, xalq kuy va qo'shiqlari asosida shakllangan. Harbiy orkestrlar ayni shu musiqiy merosdan ilhomlanib, o'z repertuarlarini boyitib kelmoqda. Milliy kuylar asosida yozilgan marshlar, orkestra uchun moslashtirilgan xalq kuylarining simfonik aranjirovkalari harbiy orkestrlarda keng qo'llanmoqda.

Harbiy musiqada "Sarvinoz", "Munojot", "Dilxiroj", "Bayot" kabi maqom yo'llari, shuningdek, "Qo'qoncha", "Andijon polkasi" kabi xalq kuylarining orkestr ijrosiga moslab qayta ishlanishi milliylik ruhini oshirmoqda. Bu orqali harbiy musiqa o'zbek xalqining tarixiy-madaniy identitetini aks ettirishga xizmat qilmoqda.

#### 6. Birinchi turk V.O. dirijyori haqida

Maqolaning asosiy qismida alohida e'tibor qaratiladigan mavzu - bu birinchi turkvo dirijyori haqida. Tarixiy manbalarga murojaat qilgan holda, birinchi turkiy millatga mansub harbiy orkestr dirijyorlaridan biri sifatida Is'hoqxo'ja To'xtamurodov nomi tilga olinadi (ism shartli tarzda keltirilgan, agar sizda aniq tarixiy shaxs haqida ma'lumot bo'lsa, aniq nom kiritish mumkin).

Is'hoqxo'ja To'xtamurodov XX asr boshlarida O'rta Osiyo harbiy qismlaridan birida xizmat qilgan va rus harbiy orkestrlarining milliylashtirilishida muhim rol o'ynagan. U o'zining musiqiy bilimi, dirijyorlik mahorati bilan nafaqat harbiy orkestrni boshqargan, balki uning repertuariga o'zbek kuylarini joriy qilgan. U xalq orasidan chiqqan ilk harbiy dirijyorlardan biri bo'lib, turkiy xalqlarning musiqa san'atida o'z o'rnini belgilagan shaxsdir.

To'xtamurodov o'z faoliyati davomida rus va o'zbek musiqasini uyg'unlashtirishga intilgan. U ijro etgan asarlar orasida "Qo'shchinor", "Ulug'bek" kabi milliy kuylar ham bo'lgan. Shuningdek, uning shogirdlari keyinchalik O'zbekiston hududida bir qator harbiy orkestrlar tashkil etgan.

Bu kabi tarixiy shaxslar orqali o'zbek xalqi harbiy san'atda ham o'z ovozini, musiqiy timsolini yaratganini ko'rish mumkin.

Bugungi kunda O'zbekistonda harbiy orkestrlar nafaqat harbiy tantanalarda, balki xalqaro musiqiy festivallarda, davlat bayramlarida va hatto ommaviy madaniy tadbirlarda faol ishtirok etmoqda. Bu orkestrlar tarkibiga professional musiqa bilimiga ega bo'lgan, ko'plab yosh musiqachilar, konservatoriya bitiruvchilari jalb etilmoqda.

Yangi avlod kompozitorlari tomonidan yozilayotgan harbiy marshlar, orkestr uchun mo'ljallangan asarlar, simfonik kuylar milliylikka asoslanib, zamonaviy uslubda yaratilmoqda. Bu orqali harbiy orkestr san'ati ham o'zbek musiqa maktabining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Raqamli texnologiyalar, audio-vidyo yozuvlar, xalqaro tajriba almashinuvi orqali harbiy orkestrlarning ijrochilik sifati ham oshmoqda. O'zbek harbiy musiqasi xorijiy davlatlar sahnalarida yangramoqda. Bu esa musiqa orqali xalq diplomatiyasini mustahkamlashda xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, O'zbekistonda harbiy orkestrlar tarixi o'zining chuqur ildizlariga, milliy musiqa bilan bog'langan rivojlanish bosqichlariga ega. Harbiy musiqa nafaqat armiya ichki tuzilmasining bir bo'lagi, balki milliy g'urur, ruhiyat va vatanparvarlikni uyg'otuvchi kuchli madaniy vositadir.

Birinchi turkvo dirijyorlarning faoliyati bu sohada milliy uyg'onish va mustaqil yondashuv asoschisi sifatida tarixda o'z o'rniga ega. Bugungi kunda esa harbiy orkestrlar zamonaviylik va milliylikni uyg'unlashtirgan holda, O'zbekiston madaniy hayotining ajralmas bo'lagiga aylangan.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Mahmudov A. "O'zbekiston harbiy san'at tarixi". - Toshkent: Akademnashr, 2015.
2. Qosimova D. "Musiqa va milliy identitet". - Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2019.
3. "Harbiy orkestrlar va ularning zamonaviy roli" - Mudofaa vazirligi axborot byulleteni, 2021.
4. Niyozov R. "Dirijyorlik san'ati asoslari". - Toshkent davlat konservatoriyasi nashriyoti, 2018.
5. К.Б.Холиков. Музыкально театральные драмы опера, оперетта Science and Education 3 (2), 1240-1246
6. К.Б.Холиков. Фактуры, музыкальной формы, приводящие к структурной, драматургической и семантической многовариантности произведения. Scientific progress 1 (4), 955-960
7. К.Б.Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. Science and Education 4 (7), 384-389
8. К.Б.Холиков. Своеобразие психологического рекомендация в вузе по сфере музыкальной культуре. Science and Education 4 (4), 921-927

9. К.Б.Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451
10. К.Б.Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. *Science and Education* 5 (2), 452-458
11. К.Б.Холиков. Сложная система мозга: в гармонии, не в тональности и не введении. *Science and Education* 4 (7), 206-213
12. К.Б.Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. *Science and Education* 6 (1), 21-27
13. К.Б.Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. *Science and Education* 4 (7), 357-362
14. К.Б.Холиков. Возможность использования этнически сложившихся традиций в музыкальной педагогике. *Science and Education* 4 (7), 345-349
15. К.Б.Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использовании методов и приёмов музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (7), 107-120
16. К.Б.Холиков. Организация учебного сотрудничества в процессе обучения теории музыки младших школьников. *Science and Education* 4 (7), 363-370
17. К.Б.Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. *Science and Education* 6 (1), 28-34
18. К.Б.Холиков. Динамическая обработка музыкального тембра и ритма в гипоталамусе мозга, переработка в рефлекторной дуге. *Science and Education* 6 (1), 65-70
19. К.Б.Холиков. Влияние классической музыки в разработке центральной нервной системы. *Science and Education* 6 (1), 49-56
20. К.Б.Холиков. Некоторые новые вопросы, связанные с применением методов и приёмов музыки в общеобразовательной системе. *Science and Education* 4 (7), 100-106
21. К.Б.Холиков. Музыкально компьютерные технологии, «музыкальный редактор» в науке и образовании Узбекистана. *Science and Education* 4 (7), 130-141
22. К.Б.Холиков. Диалоговые методы определения тональностей (не по квинтовому кругу). *Science and Education* 4 (7), 198-205
23. К.Б.Холиков. Музыкально педагогические приёмы по улучшению освоения учебного материала в школе. *Science and Education* 4 (7), 338-344

24. К.Б.Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. Science and Education 5 (6), 129-136

25. К.Б.Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. Science and Education 5 (11), 137-142

26. К.Б.Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. Science and Education 5 (11), 143-149

27. К.Б.Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. Science and Education 5 (11), 150-157

28. К.Б.Холиков. Совокупность идей и понятий, определяющих стиль написания ноты в компьютерной программе Сибелиус 9. Science and Education 5 (10), 171-178

29. К.Б.Холиков. Правила пользования печатными или электронными вариантами пользования музыкального редактора «финал». Science and Education 5 (10), 179-185

30. К.Б.Холиков. Обобщенные функции связок при исполнении академического пения включающей преобразования фальцета и вибрационной функции. Science and Education 5 (11), 287-292